

ეკონომიკური სასწაული, თუ სწორად შერჩეული ეკონომიკური მოდელი

თემატიკა

ჩვენი ჟურნალის ფურცლებზე გამოქვეყნებული იყო რამოდენიმე ავტორის პუბლიკაცია, სადაც სხვადასხვა ქვეყანაში მომხდარ მკვეთრ ეკონომიკურ ზრდას „ეკონომიკური სასწაული“ უწოდეს. გერმანიამ, იაპონიამ, „ახალგაზრდა აზიურ ვეფხეებად“ წოდებულმა სინგაპურმა, ტაივანმა, ჰონკონგმა შედარებით მოკლე პერიოდში ეკონომიკურ ზრდაში მართლაც „სასწაულს“ მიაღწიეს.

წინამდებარე ნაშრომში ავტორი, ამ ქვეყნების და საქართველოს, საბაზრო ეკონომიკის ლიანდაგზე გადასვლის წინ, რამდენიმე სასტარტო პოზიციას ავლებს პარალელს.

დარწმუნებულნი ვართ სტატია საინტერესო იქნება ჟურნალის მკითხველისთვის.

თამაზ ვაშაკიძე,
აკადემიური დოქტორი

პირველ რიგში მკითხველს მოგახსენებთ, რომ არავითარ „სასწაულზე“ საუბარი არ არის. არის მხოლოდ, პროფესიონალების მიერ, არსებული რეალური მდგომარეობის სწორად გააზრება და ამა თუ იმ ეკონომიკური მოდელის სწორი შერჩევა და რეალიზაცია.

ასე მაგალითად, 1947 წელს გერმანიის მდგომარეობა ეკონომიკაში და სოციალურ სფეროში თითქოსდა გამოუვალი ჩანდა.

საწარმოო შენობებისა და სამრეწველო მოწყობილობის 20%, სატრანსპორტო ნაგებობების 40% და საცხოვრებელი ბინების 25% დანგრეული იყო. ინფლაციამ 600%-ს გადააჭარბა. 1937 წლის საზღვრებთან შედარებით, ტერიტორიის 25% დაიკარგა. ქვეყანას ელოდებოდა 20 მლრდ. დოლარიანი რეპარაციები. კონფისკაცია ჩაუტარდა გერმანიის ქონებას საზღვარგარეთ. ომის შემდეგ გერმანიის სამეურნეო სიმძლავრეების 50% დაკარგული იყო.

კვების პროდუქტები და ფართო მოხმარების სხვა საგნები საბარათო სისტემით ნაწილდებოდა. პრაქტიკულად არ მოქმედებდა ფულადი სისტემა.

იაპონიაში, 1945 წელს, ომამდელთან შედარებით, წარმოების მოცულობამ მხოლოდ 28% შეადგენდა. 1947 წელს სამრეწველო პროდუქციის გამოშვება 3.5 ჯერ ნაკლები იყო, ვიდრე 1938 წელს. ქვეყანამ ომში მატერიალური სიმდიდრის 40% დაკარგა, ხოლო მძიმე მრეწველობის მანქანა-დანადგარების 30% განადგურდა. ინფლაციამ 5000%-ს მიაღწია. ტერიტორიის 10%-ზე მეტი დაკარგული იყო. ასეთ მძიმე მდგომარეობას დამატა დანარჩენი მსოფლიოსაგან იზოლირება და ნედლეულის წყაროების არქონა.

საქართველოში 1993 წელს ინფლაციამ 8500%-ს მიაღწია, მოშლილი იყო საფინანსო-საკრედიტო სისტემა. 1993 წლის მარტიდან დაიწყო საქართველოს ეკონომიკის დამანგრეველი და მოსახლეობისადმი დანაშაულებრივი პრივატიზაციის პროცესი. 1997 წელს მშპ-ს მოცულობამ 1988 წელთან მიმართებაში 35% შეადგინა, სამრეწველო და სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციის წარმოებამ შესაბამისად – 15 და 53%. თუ 1987 წელს ქვეყნის მშპ - ში მრეწველობის ხვედრითი წილი 29% შეადგენდა, 1997 წელს ეს მაჩვენებელი 9%-დე დაეცა,

მსუბუქ მრეწველობაში კი შესაბამისად 22 პროცენტადან 1,5%. ქვეყანას დაკარგული აქვს ტერიტორიის 20%.

ნობელის პრემიის ლაურეატმა, ლიბერალური საბაზრო ეკონომიკის აღიარებულმა ლიდერმა, ფ. ფონ ჰაიეკმა ვერ უარყო სახელმწიფოს როლი ქვეყნის განვითარებაში და აღნიშნა: როდესაც სახელმწიფო უმოქმედოა, შეუძლებელია საზოგადოების მოწყობის რაციონალური მოდელის ჩამოყალიბება.

აქედან გამომდინარე, სახელმწიფოს და ეკონომიკას აკავშირებს ნაციონალური მაგალითების ურთიერთობების ტიპოლოგიზაცია, რომელიც ურთიერთკავშირშია გასული საუკუნის 70-იანი წლებიდან შემოდგომულ ტერმინთან „ნაციონალური ეკონომიკური განვითარების მოდელი“

სხვადასხვა ავტორი ტერმინ „ეკონომიკური განვითარების მოდელის“ წარმოქმნისა და განმარტების განსხვავებულ ინტერპრეტაციას იძლევა. შესაბამისი მაგალითების მოყვანით, გთავაზობთ შემდეგ კლასიფიკაციას:

პირველობა, აშშ მოქმედ მოდელს მივანიჭეთ, სადაც

პერიდი 2010

თვითრეგულირებადი ეკონომიკა, სახელმწიფოს საკუთრების და ეკონომიკაში პირდაპირი ჩარევის დაბალი დონით ხასიათდება და მთლიანად ეყრდნობა საბაზრო მექანიზმებს. ამ მოდელის ძირითადი უპირატესობებია:

- ბაზრის კონიუქტურის ცვლილებაზე სწრაფად ორიენტირებული, მაღალი მოქნილობის მქონე ეკონომიკური მექანიზმი;

- კაპიტალის რენტაბელური ჩადების ფართო არეალი, რაც განპირობებულია სამეწარმეო აქტივობის მაღალი დონითა და ორიენტაციით ინოვაციებზე.

ვფიქრობთ, რომ ამ მოდელის გამოყენება უფრო ეფექტიანი იქნება იმ ქვეყნებში, სადაც საწარმოო ძალების განვითარება და მოსახლეობის ცხოვრების დონე ძალიან მაღალ საფეხურზეა აყვანილი.

საბაზრო ეკონომიკის რიგით მეორე მოდელად მიიჩნევა იაპონური მოდელი, რომელსაც ახასიათებს:

- ნაციონალური იდეის მიზნების მიღწევა შრომის, კაპიტალის და სახელმწიფოს ერთიანი ძალისხმევით;

- წარმოებაში კოლექტივიზმის და პატერნალიზმის სული;

- აქცენტირებული ყურადღება ადამიანურ ფაქტორზე და ინოვაციების დანერგვაზე.

ეს მოდელი გავრცელებულია შორეული აღმოსავლეთისა და სამხრეთ-დასავლეთ აზი-

ის უმეტეს ქვეყნებში.

მესამე მოდელია მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ გერმანიაში შექმნილი ე.წ. „სოციალურად ორიენტირებული საბაზრო ეკონომიკა“, რომელსაც პირველი ორიდან რამდენიმე პარამეტრი განასხვავებს:

- „შერეული ეკონომიკა“, რომელშიც სახელმწიფო საკმაოდ დიდი წილით არის წარმოდგენილი;

- მაკროეკონომიკური რეგულირება ხორციელდება როგორც ფულად-საკრედიტო და საბიუჯეტო-საგადასახადო, ასევე სტრუქტურული და საინვესტიციო პოლიტიკის განსაზღვრით და დასაქმების რეგულირებით;

- ქვეყნის ეკონომიკაში კონკურენტუნარიანი გარემოს შესანარჩუნებლად, სახელმწიფო უზრუნველყოფს მცირე და საშუალო ბიზნესის, განსაკუთრებით კი, მცირე საინოვაციო მეწარმეობის მხარდაჭერას;

- მშპ-ში სახელმწიფო ბიუჯეტის დიდი წილი;

- მოსახლეობის სოციალური მხარდაჭერის განვითარებული სისტემა, რომლის ხარჯები სახელმწიფო ბიუჯეტის მნიშვნელოვან ნაწილს იკავებს;

- საწარმოო დემოკრატიის ინსტიტუტის ფუნქციონირება.

- რიგით მეოთხე მოდელი - ლათინურამერიკულია, რომელსაც ახასიათებს:

- სახელმწიფოს მძლავრი, მაგრამ ხშირად არაადეკვატური

ჩი ჩარევა ეკონომიკაში;

- კორუფცია, საზოგადოების კრიმინალიზაცია, განსაკუთრებით სამეურნეო სფეროში;

- წარმოების ორიენტაცია ბუნებრივი რესურსების მოპოვებაზე და იაფ სამუშაო ძალაზე.

აქ გამონაკლისს ალბათ ჩილე წარმოადგენს.

მეხუთე მოდელი - აფრიკული, რომელიც საბაზრო ურთიერთობების და საკუთრების ფორმების სიმრავლეზეა დამოკიდებული. აფრიკის ქვეყნებში შეინიშნება სამეურნეო პროცესების მართვის მცირემცოდნეობა და უსუსურობა. განვითარებული ქვეყნების ჩარევის გარეშე აფრიკელები თანამედროვე ეკონომიკურ სისტემას ვერ შექმნიან.

დამახასიათებელი პარამეტრებიდან შეიძლება გამოვყოთ:

- არაკვალიფიციური შრომის დაუზოგავი ექსპლუატაცია; სახელმწიფოს მხრიდან, ძალისმიერი მეთოდების გამოყენებით, ეკონომიკაში პირდაპირი ფართომასშტაბიანი ჩარევა;

- დემოკრატიისა და შესაბამისად შრომითი ურთიერთობების განვითარებლობა;

- ზოგადად ეკონომიკის ძალზე დაბალი ეფექტიანობა.

გამონაკლისი - სამხრეთაფრიკული რესპუბლიკა და ნაწილობრივ ეგვიპტე.

ჩემის აზრით, რიგით მეხუთე და მეოთხე მოდელები, საქართველოსთვის დამახასიათებელი ინტერპრეტაციებით, უკვე გავიარეთ, ხოლო, თუ რაიმე რეციდივებს აქვს ადგილი, სასწრაფოდ უნდა აღმოიფხვრას.

ზემოთ აღნიშნულიდან ჩანს, რომ საქართველო, საბაზრო ეკონომიკაზე გადასვლის სასტარტო წინაპირობებით, ძალიან არ განხვავდებოდა გერმანიის, ან იაპონიის ომის შემდგომ მდგომარეობისგან. რასაკვირველია ვითვალისწინებთ იმ ფაქტს, რომ ამ ქვეყნებში უკვე არსებობდა კაპიტალიზმი.

რამდენად ჰგავს საქართველოში ჩატარებული „შოკური თერაპიის“ რეფორმები, გერმანიაში **ლ. ერჰარდის** რეფორმებს?

გარკვეული მსგავსება არის – საბაზრო ეკონომიკაზე გადასვლა, ფასების განთავისუფლება, მაგრამ **რეფორმების შედეგები პოლუსურად განსხვავებულია.**

მოგვსენებათ, რომ გერმანიის სწრაფი აღორძინების ფენომენი „**მარშალის გეგმის**“ და **ლ. ერჰარდის** რეფორმების ერთობლიობაში დევს. „**მარშალის გეგმის**“ მიხედვით დახმარება ევროპის სხვა ქვეყნებმაც (იტალია, საფრანგეთი, ინგლისი და ა.შ.) მიიღო. თუმცა, განსაკუთრებული ყურადღება დასავლეთ გერმანიაზე იყო მიმართული. ასე მაგალითად, „**მარშალის გეგმის**“ რეალიზაციის (1948-1951) პირველ წლებში გერმანიამ აშშ-დან იმდენი დახმარება მიიღო მარცვლეულის, მანქანა-დანადგარების და ფულადი სახსრების სახით, რამდენიც ერთად მიიღეს საფრანგეთმა და ლიბმა ბრიტანეთმა, ხოლო, იტალიაზე 3.5 ჯერ მეტი იყო. „**მარშალის გეგმით**“ მიღებული ფულადი სახსრები თითქმის 2 მლრდ დოლარს შეადგენდა, რაც გერმანიის ცალკეულ მოქალაქეზე 150 ახალ დოლარს (DM) უდრიდა. ამ თანხიდან ცალკეულ მოქალაქეს ხელზე გადაეცა ჯერ 40 DM, შემდეგ კი დაუმატეს 20,

ხოლო საწარმოებს, რეფორმის შემდეგ მხოლოდ პირველი ხელფასის გასაცემად, დაურიგდა ნაღდი ფული.

„**მარშალის გეგმით**“ მიღებული ფონდები ინვესტირებულ იქნა კერძო და სახელმწიფო სამრეწველო სექტორში. ამ პროცესში ძალზე დადებითი როლი ბანკებმა ითამაშეს, რომლებიც თავის თავზე იღებდნენ კომერციულ რისკს და დაკრედიტებული ფირმების მართვის დეტალების მონიტორინგით, აქტიურად მონაწილეობდნენ ინდუსტრიალიზაციის პროცესებში. „**მარშალის გეგმით**“ შემოსული თანხების მართვისათვის 1948 წელს დააფუძნეს საკრედიტო გარანტიების ბანკი (KfW), რომლის კაპიტალი მთლიანად სახელმწიფოს ეკუთვნოდა. ამ ბანკმა დიდი როლი შეასრულა **მცირე და საშუალო ბიზნესის განვითარებაში**, რისთვისაც გასცა თითქმის 100 ათასი გარანტია, საერთო თანხით 10 მლრდ DM. ამ გარანტიების საფუძველზე (საერთო მოცულობით 14 მლრდ DM), რეალიზებულ იქნა კომერციული კრედიტები, სალიზინგო კონტრაქტები და ინოვაციების ვენჩურული დაფინანსება. „**მარშალის გეგმის**“ რეალიზაციის მსვლელობისას აგრეთვე შეიქმნა სახელმწიფო ფონდი – ERP, ხოლო 1950 წელს - გერმანიის საკომუნისტური ბანკი, რომელიც ERP სახსრებს განაგებდა. **უმნიშე-**

ნელოვანესია ის ფაქტი, რომ „მარშალის გეგმით“ შემოსული დახმარება გამოიყენებოდა მაქსიმალური ეფექტიანობით და ყოველი დახარჯული დოლარიდან უკუგებამ 10-20 დოლარი შეადგინა.

თავის ნაშრომებში და გამოსვლებში **ლ. ერჰარდი** ამტკიცებდა, რომ ადამიანის პირადი ცხოვრების პირობების გაუმჯობესებისთვის მუდმივი სწრაფვა, ერთობლიობაში მისი სოციალურ პასუხისმგებლობასთან, საზოგადოებრივი კეთილდღეობის ჭეშმარიტი მამოძრავებელი ძალაა, რომელსაც ეფუძნება სოციალური საბაზრო ეკონომიკა. ამასთან, **ლ. ერჰარდი** ეკონომიკური აღორძინების ბერკეტებად მიიჩნევდა თავისუფალ კერძო ინიციატივას, კონკურენციას და სახელმწიფოს აქტიურ მონაწილეობას სამეურნეო საქმიანობაში.

ლ. ერჰარდი ყოველთვის ხაზს უსვამდა, რომ ცენტრიდან პირდაპირ ადმინისტრირებას და მონოპოლიებში გაერთიანებას ყველაზე ნაკლებად დაქვემდებარებულია მცირე და საშუალო ბიზნესი, რომელსაც უმთავრესი როლი ენიჭება კონკურენტული ურთიერთობების გამყარებაში. თუმცა, თუ მცირე ბიზნესს მიუვდექით მხოლოდ ფისკალური თვალსაზრისით, მისი განვითარებისთვის „ძალზე სახიფათო მიმართულება“ იქნება შერჩეული.

ვფიქრობ, გერმანიის აღორძინების მამამთავრის ეს პოზიცია უნდა გაითვალისწინონ საქართველოში რეფორმების ჩატარებელმა თეორეტიკოსებმაც და პრაქტიკოსებმაც.

მე-2 მსოფლიო ომის დამთავრების შემდეგ, გერმანიაში, ისევე როგორც სხვა დასავლეთევროპულ ქვეყნებში, საზოგადოების ცალკეული წევრების პრობლემებზე ორიენტირებული ბიზნეს-ინტერესების პუბლიური ფასეულობების გადაფასება განხორციელდა. იმ დრო-

ისათვის ეს ახალი სტანდარტი, შემდეგ პრინციპებზე იყო აგებული:

- საზოგადოებისა და მოქალაქეების ინტერესები მთლიანობაში არა ნაკლებ მნიშვნელოვანია, ვიდრე კომპანიის ეკონომიკური მიზნები;

- ვინაიდან ბიზნესი სახელმწიფოს ერთ-ერთი ძირითადი სუბიექტია. იგი დამოკიდებულია არა მარტო მომხმარებლის, არამედ, ქვეყნის ყველა მოქალაქის შეხედულებებზე;

- ნებისმიერი სამეწარმეო ობიექტის თანამშრომლები წარმოადგენენ არა მიზნის მისაღწევ ინსტრუმენტს, არამედ, სტრატეგიული პარტნიორები არიან, რომელთანაც აუცილებელია პერსონიფიცირებული კავშირები დამყარდეს.

ხეშოთ აღნიშნულიდან რამდენიმე მნიშვნელოვანი დასკვნა გამომდინარეობს, რომელსაც საქართველოში ჩატარებული რეფორმების პრაქტიკის გააზრებისათვის დიდი მნიშვნელობა გააჩნია:

1. ომის შემდგომ გერმანიაში, მიუხედავად მაკროეკონომიკური პრობლემების გადაწყვეტის მნიშვნელობისა, ლ. მრჰარდის რეფორმები დაიწყო ეფექტიანი ფულადი სისტემის, მოსახლეობისათვის თანაბარი სასტარტო პოზიციების და შესაბამისი ინსტიტუციონალური სტრუქტურების შექმნით.

კერძოდ, მცირე ბიზნესის განვითარების მხარდაჭერამ უზრუნველყო ის მასობრივი დემოკრატიული სოციალური ბაზა და იმ სამეურნეო სუბიექტის ჩამოყალიბება, რომლებმაც გერმანიის ეკონომიკურ ტრასფორმაციას შეუქცევადი მახასიათებელი მიანიჭა.

ცხადია, რომ საქართველოში ჩატარებულმა პრივატიზაციამ, მისი ჩატარების აზრის რეალური სოციალური კონტექსტიდან გამომდინარე, თავისი დანიშნულება ვერ შეასრულა.

2. გერმანიაში, მცირე და

საშუალო მეწარმეობის მხარდაჭერაში იგულისხმებოდა, საბაზრო ეკონომიკის პირობებში, სასტარტო შანსების გათანაბრებაზე მიმართული პოლიტიკა.

ჩვენში კი, არა თუ პოლიტიკა, არამედ არც ერთი სახელმწიფო სტრუქტურა არ არსებობს და საქართველო ერთადერთი ქვეყანაა მსოფლიოში, რომელსაც მცირე მეწარმეობის მხარდაჭერის არანაირი საკანონმდებლო ბაზა არ გააჩნია.

მცირე მეწარმეობის განვითარებისთვის აუცილებელია სპეციალური ზომების მთლიანი კომპლექსის განხორციელება საკანონმდებლო და აღმასრულებელ ხელისუფლებაში.

საქართველოში არსებულ ეკონომიკურ სისტემას არ შეუძლია უზრუნველყოს ეფექტიანი დასაქმება, მოსახლეობის ნორმალური კვლავწარმოება და ქვეყნის მდგრადი მომავალი.

რა გავაკეთოთ და როგორ მოვიქცეთ?

ჩემის ღრმა რწმენით უნდა გავიაროთ გერმანიის მე-2 მსოფლიო ომის შემდგომი გზა.

საქართველოს ეკონომიკური განვითარების მინისტრის მოადგილემ ბ-მა ურუხმაბ ძარძალაშვილმა, საზოგადოებას ორი წლის წინ, წარუდგინა საქართველოში განსახორციელებელი ანტიკრიზისული პროგრამა, რომელშიც შემოთავაზებულია ქვეყნის შემდგომი განვითარებისთვის აუცილებელი ღონისძიებების ნუსხა. აღსანიშნავია, რომ საქართველოს რეალური სიტუაციის გათვალისწინებით, წარმოდგენილია ლ.მრჰარდის მიერ განხორციელებული რეფორმების მსგავსი ნაბიჯები: მოსახლეობისთვის, სამეწარმეო საქმიანობის დასაწყებად, სასტარტო კაპიტალის სახით 1000\$ ეკვივალენტი ლარის უნაღდო ანგარიშზე დადება, „დაიწყე შენი საქმე“ პროგრამის მიხედვით ბიზნესის წარმართვის ეკონომიკური საწყისების

საზოგადოებრივი შესწავლა, ბიზნეს-გეგმების შედგენისა და ექსპერტული შეფასების საკონსულტაციო ცენტრების გახსნა და ა.შ. პრეზენტაციას ესწრებოდა ქართული ეკონომიკური სკოლის და საქართველოში აკრედიტებული დიპლომატიური კორპუსის წარმომადგენელთა უმეტესობა. პროგრამის მიმართ რაიმე მნიშვნელოვანი შენიშვნები არ გამოთქმულა.

რამდენად აქტუალურია 65 წლის შემდეგ ლ. ერხარდის „კეთილდღეობა ყველასათვის“?

ლ. ერჰარდის ფონდის პრეზიდენტი, პროფესორი ო.შლეხტი: სოციალური მოთხოვნების დაკმაყოფილება მაშინ უფრო იძენს მნიშვნელობას, როდესაც საზოგადოების განვითარების დონე მაღალია...

კიოლნის უნივერსიტეტის პროფესორი ხ. შატრინა: „მოქალაქეებმა დამოუკიდებლად უნდა აკონტროლონ სოციალური საბაზრო სისტემის აღმინისტრაციული ორგანოები და ყველა გადაწყვეტილება თვითონვე უნდა მიიღონ..“

ტიუბინგის უნივერსიტეტის პროფესორი პ. შაპპი: სოციალური საბაზრო მეურნეობა წარმოადგენს მოქნილ, ცვლილებების განხორციელების შემდეგ კონცეფციას.

რუსეთის მეცნიერებათა აკადემიის აკადემიკოსი ვ. ბუტინი: საუკეთესო სოციალური წყობა არსებობს არა იქ, სადაც საზოგადო პროდუქტის გადანაწილებით მაქსიმალურად უზრუნველყოფილია ფართო სოციალური მხარდაჭერა, არამედ იქ სადაც ასეთი მხარდაჭერა ესაჭიროება მოქალაქეთა მინიმალურ რიცხვს.

ვფიქრობთ, დასმულ კითხვას პასუხი გაეცა.

ერთი სიტყვით, კეთილდღეობის მიღწევა არა მხოლოდ ფასეულობების გადანაწილების მექანიზმითაა შესაძლებელი, არამედ, მოქალაქეების აქტიური და ინიციატივიანი საქმიანობით.